

Levelek Hatvany Lajoshoz és Lajostól

„A levélkéziratok átnézése, rendezgetése során azt is éreznem kellett, hogy sereg érdekes és jelentős levél közreadására még nem érett meg az idő: jó néhány levél közléséről pedig azért kellett lemondanunk, mert a levelek jogutódjainak sajnálatos értetlensége következtében a hozzájárulást nem sikerült megszerezniük.”

A *Levelek Hatvany Lajoshoz* című — hat évvel az író és irodalmár halála után, 1967-ben megjelent — gyűjtemény utószavában vall, többek között, így a levelek válogatója, Hatvanyné Somogyi „Loli”. Ötszázharmincöt levelet közöl ez a kötet, majd hatezerből, amit hatvan év során Hatvanyhoz intéztek, s amit a *Zsiga a családban* és az ötkötetes Petőfi-könyv szerzője, több mint viszontagságos élete ellenére, megőrzött. Másokhoz intézett levelei — részben az író jegyzeteivel — akkor csak kis részben voltak meg: az Adyhoz intézett leveleit például 1927 októberében engedte át Ady Lőrincné Hatvanynak, aki azt később, miután a Magyar Királyi Bíróság héteszandós büntetésének egy részét leülte, adta ki. Hatvany özvegyének és a neki segítő Rózsics Istvánnak az elmúlt években nagy munkát kellett végeznie, hogy — döntően az utódoktól — megszerezzék Hatvany Lajosnak azokat a leveleit, amik most, az összesen 520, Hatvanytól származó vagy Hatvanynak címzett levél kötetében szerepelnek. Közük olyan levelek is olvashatók ebben, az író halála huszonötödik évfordulóján *Hatvany Lajos levelei* címmel, a Szépirodalmi Kiadónál megjelent könyvben, amiket Hatvanyné 19 év előtt még megszerezhetetlennek vélt. Bizonyos azonban, hogy a Hatvany-féle „levelesláda” őriz még olyan kincseket, amelyek több nemzedék magyar irodalma — és kultúrája — szempontjából

szolgálnak útmutatással. Ez a most megjelent kötet is azt bizonyítja azonban, hogy Hatvany Lajos, a „cukorbáró” fia, Ady Endre és a két világháború között is egy sor magyar író „mecenása” nem elsősorban azért játszott szerepet a magyar irodalomban, mert egy időben pénze volt — még akkor sem, ha a hozzá intézett hatezer levél egy részét pénzes volta miatt kapta —, hanem mert szépíró volt és elsősorban mélyre látó és mélyen láttató kritikus. Ha nem lett volna pénze, valószínűleg kevesebb levelet kapott volna, és könnyen lehet, hogy 1938-ban nem mehetett volna ki Franciaországba, majd Angliába. Az sem lehetetlen, hogy 1944 táján megölték volna őt is, mint — többek mellett — Radnóti Miklóst, aki 1934-ben a Kaffka Margit-tanulmányáról írt sorait köszönte meg Hatvanynak. De a *Nyugat* első nemzedékének — valószínűleg kevesebb hányódással, mint így — akkor is vezető kritikusa lett volna, ha csak tanár, mint például Füst Milán.

E most megjelent kötet közül több olyan levelet, amit Hatvany a 20-as évek közepén Bécsből intézett Földessy Gyulához, a jeles Ady-kutatóhoz, aki Ady özvegyével, az „Ady Endrének” névet hamar feladó „Csinszka”-val szemben a költő szüleinek érdekeit képviselte. Hatvany, aki az „Ady-jogok”-ról még 1920-ban lemondott „Csinszka” javára — ugyanakkor, illetőleg egy külön levelet mellékelte Fenyő Miksa útján a fiatalasszonynak, amelyben fenntartja az Ady-szülők méltányos jogait — többször is „letolja” Ady özvegyét, különösen, amikor az saját versikéi kiadására vetemedik. A kötet bevezető tanulmányának — *Hatvany Lajos portréja leveleiben* — szerzője Illés Endre azonban felfigyel egy bekezdésre, amit 1925-ben írt Hat-

vany Földessynek „mintegy mellékesen, az őt jobban érdeklő ügyek sűrűjében, a rá jellemző hevülettel, amely soha nem hagyja el...”. Hatvany ugyanis azt hallja „Csinszka dolgáról, hogy igencsak nélkülöz ő is. Márpedig Ady anyja csak szülte Adyt, nem értette, nem áldozott érte. Ez a Csinszka a vagyonát, fiatal életét adta Adyért. Nélküle Ady (és ha száz szüleje lett volna is) garniban halt meg. Ez a kis, szerencsétlen hőbortos a legnagyobb *tudatosan* tette. Mit tettek Lőrincz, Lőrinczné, Lajos? Jobb lett volna, ha a szülőknek jut valami. De ha nem jutott — nagy igazságtalanság nem történt. Ellenben nagy igazság, ami Csinszkanak kárpótlásul jár.”

Ez a „megbűvölt, könnyed bekezdés — mutat rá Illés Endre — pillanatok alatt mindent felborít, szétrepít. Hát volt-e második levél, vagy sem? Hát megírta-e Hatvany azt a bizonyos ajándékozói kíváncsalmat — az egyharmados és kétharmados felosztást? Hirtelenében Picasso híres francia rajzalbuma jut eszembe, az az album, mely egy Velázquez-képet, az *Udvarhölgyek*-et (Les Ménines et la Vie) tíz, húsz, harminc zavarba ejtő, elragadó, gonoszkodó Picassoképre, Picasso-fintorra bont szét, majd játszva, csúfondárosan összerakja a részleteket, s végül megint előkerül a Velázquez-festmény, középpontjában Margarita infánsnővel, de már Picasso talányos modorában.”

Bár irodalomtörténet-írásunk még mindig nem hasznosította igazán a Hatvanyhoz intézett levelek 1967-es kötetét, kötelességnek érezzük, hogy külön felhívjuk az irodalmárok figyelmét az új kötetnek arra a csomójára, amely a *Hatvany Lajos levelei Remenyik Zsigmondnak. Remenyik Zsigmond levelei Hatvany Lajosnak. 1931—1947* címet viseli. Bár kiderül e levélcsomóból, hogy Hatvany nem „fedezte fel” Remenyik korszakos — különben mai napig be sem mutatott — drámáját, a *Blőse úr*ek”-at, regényeinek, a *Büntudat*-nak, a *Vész és kaland*-nak, a *Pernambucóti éjszaka*-nak leg-